

ՕԼԻՄՊԻԱ ԳԵՂԱՄՅԱՆ

ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության
ամբիոնի դասախոս

**ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԱՌՆՉՈՒԹՅԱՄԲ
ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՅԱՑՄԱՆԸ
ՀԱՍԱՐԱԿԱՅՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՄԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը մեծապես կախված է էկոլոգիական որոշումների կայացման գործընթացում հասարակության մասնակցությունից: Հասարակության արդյունավետ մասնակցությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ է տեղեկատվության մատչելիություն և այդ տեղեկատվությունը տիրապետող պաշտոնատար անձանց աջակցությունը: Այստեղ, փաստացի, տեղ է գտնում պարտադիր համագործակցություն, ու թեև համագործակցողների իրավական կարգավիճակը տարբեր է և նույնիսկ հակընդդեմ, սակայն համագործակցության նպատակը մեկն է՝ ապահովել շրջակա միջավայրի որակը: Ինչպես նշում է Ա. Իսկոյանը. «Հասարակությունը այս գործընթացում խաղում է երկակի դեր. մի կողմից նա համագործակցում է շրջակա միջավայրի պահպանության ոլորտի պետական կառույցների հետ, մյուս կողմից՝ հասարակությունը, լուծելով իր խնդիրները, հսկողություն է իրականացնում օրենսդիր և գործադիր մարմինների կողմից՝ շրջակա միջավայրի պահպանության ոլորտում ունեցած իրենց լիազորությունների իրականացման նկատմամբ...»¹:

Հասարակության մասնակցությունը էկոլոգիական որոշումների կայացմանը լուրջ հնարավորություն է տալիս այդ որոշումների կայացումը ավելի բաց դարձնելու, համապատասխան որոշումներ կայացնող անձանց պատասխանատվությունը բարձրացնելու համար, ինչը կարևոր նախապայման է ողջ գործընթացի արդյունավետ կայացման համար: Այսինքն, հասարակությանը պետք է հնարավորություն տրվի արտահայտել իր մտեցումներն ու կարծիքը, իսկ պետական մարմինները պետք է դրա հետ հաշվի նստեն:

Յուրաքանչյուր ոք պետք է իրավունք ունենա ոչ միայն ստանալ էկոլոգիական տեղեկատվություն, այլև պետք է հնարավորություն ունենա մասնակցելու,

և անհրաժեշտության դեպքում ազդելու այդ բնագավառում կայացվելիք որոշումների ընդունման վրա, որոնք կարող են նորանոր ռիսկեր ստեղծել շրջակա միջավայրի վրա բացասական ազդեցության համար, ինչը ոչ մի դեպքում անհետևանք չի թողնի մարդկային կյանքն ու նրա կենսագործունեությունը²:

Գաղտնիք չէ, որ նախկին ԽՍՀՄ տարածքում ժողովրդավարությանը տանող դռներն ամուր փակված էին: Սակայն, աստիճանաբար քաղաքացիներն ու հասարակական կազմակերպությունները փորձեցին դրանք բացել: Իհարկե, հաջողությունների հասնելը լի էր դժվարություններով, ու պետք էր գիտելիքների, փորձի, հմտությունների համապատասխան բանալին գտնել³:

Շրջակա միջավայրի առնչությամբ տեղեկատվության մատչելիությունը, որոշումների կայացմանը հասարակայնության մասնակցությունը և արդարադատության մատչելիությունը այն երեք սյուներն են, որոնց վրա հիմնվում է ՀՀ կողմից 2001թ. մայիսի 14-ին վավերացրած «Շրջակա միջավայրի առնչությամբ տեղեկատվության մատչելիության, որոշումների կայացմանը հասարակայնության մասնակցության, և արդարադատության մատչելիության մասին» կոնվենցիան, որը, հանդիսանալով ներպետական օրենսդրության մաս, մանրակրկիտ և հստակ սահմանում է համապատասխան գործընթացները:

Ցանկանալով ներկայացնել շրջակա միջավայրի առնչությամբ որոշումների կայացմանը հասարակայնության մասնակցության իրավունքի ձևավորման պատմությունը, պետք է նշել, որ հասարակայնության մասնակցության իրավունքի որոշակի ասպեկտներ քննարկվել են նաև այնպիսի միջազգային փաստաթղթերում, ինչպիսիք են՝ ՄԱԿ-ի կողմից 1982թ-ին ընդունված «Բնության համաշխարհային հրովարտակը», որի կետ 23 համաձայն յուրաքանչյուր ոք անհա-

www.lawinstitute.am

տապես կամ կողեկտիվ ձևով կարող է մասնակցել անմիջականորեն իրեն շրջապատող միջավայրի վերաբերյալ որոշումների քննարկման գործընթացին: Ինչ վերաբերվում է տարածաշրջանային ակտերին, ապա Եվրոպայի խորհրդի 1986թ-ին ընդունված N171 բանաձևը, որը մշակվել էր Եվրոպայի տեղական և տարածաշրջանային մարմինների կոնֆերանսի արդյունքում, նույնպես ամրագրել էր հստակ դրույթներ՝ շրջակա միջավայրի առնչությամբ որոշումների կայացմանը հասարակայնության մասնակցության վերաբերյալ: Մինչ Օրիուսի կոնվենցիայի ընդունումը շրջակա միջավայրի առնչությամբ որոշումների կայացմանը հասարակայնության մասնակցության դրույթներ նախատեսված են եղել նաև ՄԱԿ-ի ԵՏՀ «Անդրսահմանային ենթատեքստում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման մասին» 1991թ-ի կոնվենցիայով (հոդված 2 և 4), «Կլիմայի փոփոխության մասին» 1992թ. կոնվենցիայով (հոդված 6), ՄԱԿ-ի ԵՏՀ «Արդյունաբերական վթարների անդրսահմանային ներգործության մասին» կոնվենցիայով⁴ (հոդված 9): Ռիո դե Ժանեյրոյի 1992թ-ի «Սկզբունքների հռչակագրի» 10-րդ սկզբունքը սահմանում էր, որ էկոլոգիական խնդիրներն առավել արդյունավետ կարող են լուծվել բոլոր շահագրգիռ քաղաքացիների մասնակցությամբ, և յուրաքանչյուր ոք մատչելի տեղեկատվության հիման վրա պետք է հնարավորություն ունենա մասնակցելու որոշումների կայացմանը: Դեռ ավելին. նույն կոնֆերանսին ընդունված «21 դարի օրակարգ»-ում առավել մանրամասն նախատեսված են կայուն զարգացման հասնելու բնագավառում պրակտիկայի արդյունավետ ձևերն ու մեթոդները, և մեծ ուշադրություն է հատկացված հասարակայնության մասնակցությանը: Եվ, վերջապես, 1995թ-ին ԵՏՀ տարածաշրջանի պետությունների բնապահպանության նախարարների կողմից Սոֆիայում ընդունված տեղեկատվության մատչելիության և հասարակայնության մասնակցության ապահովման ղեկավար սկզբունքներում հասարակայնության մասնակցությանը նվիրված էին թվով 9 կետեր, որոնք հիմք են հանդիսացել Օրիուսի կոնվենցիայի համապատասխան դրույթների համար: Քաղաքացիների մասնակցությունը բնության պահպանության վերաբերյալ օրենքների և որոշումների մշակմանն ու դրանց իրականացման նկատմամբ հսկողությանը նախատեսված էր նաև «Բնության պահպանության մասին ՀՀ օրենսդրության հիմունքներում», որը, ցավոք, այլևս չի գործում:

Թե անհատ քաղաքացիների, և թե հասարա-

կական կազմակերպությունների ունակություններն օգտագործելը, անխոս, նախ և առաջ պետք է հարստացնի ու համալրի շրջակա միջավայրի ոլորտում կայանալիք որոշման հիմնավորվածությունն ու կարևորությունը: Այդ հնարավորություններն օգտագործելը կարող է նաև մեծապես օժանդակել շրջակա միջավայրի պահպանության բնագավառի օրենսդրական ակտերի կիրառմանը, քանզի ենթադրվում է, որ քաղաքացիներն ու պետական մարմիններն ունեն ընդհանուր նպատակ, այն է՝ ընդհանուր բարեկեցության, շրջակա միջավայրի որակի պահպանության ու ապահովման համար օրենքների պահանջների հնարավոր իրականացում: Անհատներ, հասարակական կազմակերպություններ, շրջակա միջավայրի բնագավառում պատասխանատու պաշտոնատար անձինք փոխհարաբերություններում հատկապես արդյունավետ է դառնում հասարակայնության մասնակցության դերը շրջակա միջավայրի պահպանության գործում, քանի որ այստեղ օգտագործվում է քաղաքացիների անմիջական կապը իրենց շրջապատող միջավայրի հետ, ինչի արդյունքում, հասարակությունից հաճախ կարելի է ստանալ շրջակա միջավայրի որակի վերաբերյալ այնպիսի տեղեկատվություն, որը պետական մարմինների համար դժվար է ձեռք բերել: Օրիուսի կոնվենցիայի համապատասխան դրույթները որոշումների կայացմանը հասարակայնության մասնակցության վերաբերյալ կարծես թե հիշեցնում են պետական մարմիններին, թե ինչքան կարևոր է իրենց գործունեության արդյունավետ իրականացման համար հասարակայնության մասնակցությունը: Քանի որ շատ հաճախ, ինչպես բազմիցս ասացուցել է պրակտիկան, կայացվում են որոշումներ, որոնք առաջին հայացքից թվում են լավագույնը, մինչդեռ դրանց թաքնված գործոնները կարող էին ի հայտ գալ միայն հասարակայնության մասնակցության արդյունքում, ինչն էլ իր հերթին կկանխեր անբարենպաստ հետևանքները յուրաքանչյուրի և բոլորի համար: Եվ, հակառակը, հասարակայնության ձևական մասնակցությունը ու նրա անդամների մոտեցումները շրջանցելը իջեցնում են այդ որոշման իրագործման արդյունավետությունը, քանի որ գործընթացի օրինականությունն առհասարակ դրվում է կասկածի տակ:

ՀՀ գործող Սահմանադրության մեջ այս իրավունքի հիմքերն ամրագրված են 28 հոդվածում, որը հռչակում է. «Յուրաքանչյուր ոք ունի այլ անձանց հետ միավորումներ կազմելու, այդ թվում՝ արհեստակցական միություններ կազմելու և դրանց անդամագրվելու

իրավունք:

Յուրաքանչյուր քաղաքացի ունի այլ քաղաքացիների հետ կուսակցություններ ստեղծելու և դրանց անդամագրվելու իրավունք:

Միավորումների գործունեությունը կարող է կասեցվել կամ արգելակվել միայն օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ դատական կարգով:

1996թ-ի նոյեմբերի 1-ի ՀՀ «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» օրենքի⁵ դրույթների հիման վրա կարելի է ասել, որ քաղաքացիներն ունեն շրջակա միջավայրի պահպանության բնագավառի հասարակական կազմակերպություններին միանալու և մասնակցելու իրավունք, որոնք վերոհիշյալ օրենքի 22 հոդվածի համաձայն կարող են.

1. տարածել տեղեկատվություն իրենց գործունեության մասին,

2. հիմնել զանգվածային լրատվության իրենց միջոցները,

3. կազմակերպել առանց գեների, խաղաղ երթեր, ցույցեր, միտինգներ և հավաքներ,

4. ներկայացնել և պաշտպանել հասարակական կազմակերպության իրավունքներն ու օրինական շահերը դատարաններում, պետական իշխանության մարմիններում, տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, այլ հասարակական կազմակերպություններում:

Այնհայտ է, որ ՀՀ Սահմանադրությունը շրջակա միջավայրի բնագավառի որոշումների կայացմանը հասարակայնության մասնակցության հարաբերությունները մանրամասն իրավական կարգավորման չի ենթարկում, այլ ամրագրում է միայն ելակետային դրույթներ, որի հիման վրա ընդունվել և դեռ անհրաժեշտություն կա ընդունելու համապատասխան ոլորտի օրենքներ և ենթօրենսդրական ակտեր:

Մինչդեռ, ըստ Օրհուսի կոնվենցիայի՝ հասարակայնության ներկայացուցիչներն իրավունք ունեն մասնակցելու որոշումների ընդունմանը, այսինքն, ամեն մի գործողություն, որի հետևանքով կարող է վատթարանալ շրջակա բնական միջավայրի վիճակը, պետք է դառնա հասարակական քննարկման առարկա և պետք է իրագործվի միայն նրա համաձայնությամբ: Ընդ որում հասարակայնության մասնակցությանը վերաբերվող դրույթները՝ կախված կայացվելիք որոշման ոլորտի կառավարման մակարդակի գործընթացների ձևից, բաժանվում են երեք խմբի: Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը վերաբերվում է հասարակայնության մասնակցությանը գործունեության կոնկրետ

տեսակների կապակցությամբ որոշումներ ընդունելու գործընթացին, որոնք կարող են էական ազդեցություն ունենալ շրջակա միջավայրի վրա: 7-րդ հոդվածը վերաբերվում է հասարակայնության մասնակցությանը շրջակա միջավայրին առնչվող ծրագրերին, նախագծերին և քաղաքականությանը, իսկ 8-րդ հոդվածը վերաբերվում է հասարակայնության մասնակցությանը անմիջական կիրառման ուժ ունեցող նորմատիվ դրույթների, և/կամ ընդհանուր կիրառում ունեցող իրավաբանորեն պարտադիր նորմատիվ ակտերի նախապատրաստման գործին:

Հատկանշական է, որ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ. «Սույն Համաձայնագրի դրույթները չեն կանխակալում որևէ կողմի իրավունքը շարունակել իրագործել կամ ձեռնարկել միջոցառումներ, որոնք ենթադրում են տեղեկատվության ավելի լայն մատչելիություն, հասարակայնության ավելի լայն մասնակցություն որոշումների ընդունմանը ... , քան դա նախատեսված է սույն համաձայնագրով»: Փաստորեն, 3-րդ հոդվածը սահմանում է, որ Կոնվենցիայի դրույթները, այդ թվում 6-րդ, 7-րդ և 8-րդ հոդվածները նախատեսում են նվազագույն պայմաններ, և կողմերը կարող են ավելի լայն արարողակարգեր սահմանել առողջ և բարենպաստ շրջակա միջավայրի ստեղծման ու պահպանման նպատակին հասնելու համար:

Հասարակայնության մասնակցությունը ենթադրում է հասարակության ներկայացուցիչների համագործակցությունը պետական մարմինների հետ որոշումների ընդունման և քաղաքականության մշակման գործընթացում առավել լուրջ արդյունքների հասնելու նպատակով: Օրհուսի կոնվենցիան հնարավորություն է ընձեռում գնալ այն ուղիով, որով կարելի է հասնել ցանկալի արդյունքների, քանի որ հստակ ներկայացնում է, թե նվազագույնս ինչ է անհրաժեշտ վերջնական նպատակին հասնելու համար, այն է՝ համապատասխան տեղեկատվության տիրապետում, ծանուցման արդյունավետ համակարգի ստեղծում, իրար հաջորդող անհրաժեշտ գործընթացներ և հասարակայնության մասնակցության արդյունքների պարտադիր հաշվի առնում: Հասարակայնության մասնակցության աստիճանը յուրաքանչյուր կոնկրետ գործընթացին կախված է տարբեր գործոններից՝ ներառյալ սպասվող արդյունքը, դրանց ծավալները, որքան մարդկանց ու որքանով կվերաբերի այդ գործընթացը: Խնդրի լուծման այդ արդյունքը կլինի տեղական, տարածաշրջանային, թե՞ համապետական և

մակարդակով: Գաղտնիք չէ, որ երբ խնդիրը դառնում է առավել բարդ և վերաբերվում է ավելի մեծ թվով մարդկանց ու լուրջ գործունեների, բազմաթիվ պետություններում՝ ցավոք, նաև Հայաստանի Հանրապետությունում, շատ հաճախ հասարակության ներկայացուցիչների դերը իջնում է, իսկ այդ որոշումների համար պատասխանատու պետական մարմինների ու պաշտոնատար անձանց դերը բարձրանում: Մինչդեռ Օրհուսի կոնվենցիան սահմանում է, որ հասարակայնությունը կարող է մասնակցել որոշումների ընդունման գործընթացի ամենատարբեր փուլերում, սկսած այդ որոշումների մշակման, տարբեր քննարկումների, խորհրդատվությունների փուլերը և ընդհուպ դրանց վերջնական ընդունման շրջանը: Ընդ որում որոշումների կայացմանը մասնակցության գործընթացում հասարակայնության ներկայացուցիչների կարգավիճակը կարող է տարբեր լինել: Նրանք, ում ուղղակիորեն կվերաբերի ընդունվող որոշման արդյունքը և մշակվող քաղաքականությունը, պետք է օժտված լինեն ավելի լայն հնարավորություններով ազդելու ընդունվող որոշման վրա: Այստեղ էլ հենց երևում է «հասարակություն» և «շահագրգիռ հասարակություն» հասկացությունների տարբերությունները: Ըստ Օրհուսի կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի «ձ» կետի՝ «հասարակություն» նշանակում է մեկ կամ մեկից ավելի ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ և համաձայն ազգային օրենսդրության կամ պրակտիկայի՝ դրանց միությունները, կազմակերպությունները կամ խմբերը: Իսկ «շահագրգիռ հասարակություն» նշանակում է մի հանրություն, որն իր վրա կրում, կամ կարող է ազդեցություն կրել շրջակա միջավայրին առնչվող որոշումներից, կամ, որը շահագրգռված է այդ որոշումներով: Սույն սահմանման իմաստով բնապահպանական հասարակական կազմակերպությունները, որոնք համապատասխանում են ազգային օրենսդրության ներկայացրած բոլոր պահանջներին, համարվում են շահագրգիռ կազմակերպություններ, եթե նպաստում են շրջակա միջավայրի պահպանությանը: Ինչպես տեսնում ենք, Կոնվենցիան հնարավորինս հստակ տալիս է այս հասկացությունների մեկնաբանությունները, դրանով իսկ փորձելով խուսափել անճշտություններից համապատասխան ոլորտներում: Ակնհայտ է, որ Կոնվենցիան առաջնորդվում է այն սկզբունքով, որ կայանալիք որոշումների ընդունման գործընթացին պետք է ընդգրկվեն ոչ միայն այն անձինք, որոնց անմիջական շահերին է վերաբերում այդ որոշումը, այլ նաև յուրաքանչյուր անձ և հասարակական կազմա-

կերպություն, ով կարող է իր դրական ներդրումն ունենալ շրջակա միջավայրի պահպանության գործում ընդհանրապես:

Այսինքն, որոշումների կայացմանը հասարակայնության մասնակցության էությունը կայանում է նաև նրանում, որ պետական իշխանության մարմինները կարողանան հնարավորինս օգտագործել հասարակության բուն էներգիան՝ թե նրանից տեղեկատվություն ստանալու և թե նրա մոտեցումներն ու դիրքորոշումներն օգտագործելու միջոցով: Հասարակությունն էլ իր հերթին այս ամենն իրագործում է և անձնական շահագրգռվածությունից, և շրջակա միջավայրի պահպանության ընդհանուր պարտականությունից ելնելով: Օրհուսի կոնվենցիայի դրույթների իրագործումը հնարավորություն է տալիս ստեղծել գործընթացների մի համակարգ, որտեղ հասարակությունը կարող է իրականացնել իր տեղեկատվություն ստանալու, միավորումներ կազմելու, որոշումների կայացմանը մասնակցելու իրավունքները, ինչի միջոցով Կոնվենցիայի կողմերը կարող են լուծել միանգամից երկու խնդիր, այն է՝ բարձրացնել պետական մարմինների համար իրենց գործառույթներն իրականացնելու արդյունավետությունը և հասարակության համար ապահովել իրենց իրավունքների իրականացման և պարտականությունների կատարման համար անհրաժեշտ բարենպաստ շրջակա միջավայր ստեղծելու հնարավորությունը:

Օրհուսի կոնվենցիայի դրույթներից բխում է, որ հասարակայնության մասնակցությունը պետք է լինի ժամանակին, արդյունավետ, պաշտոնական և կառուցվի տեղեկատվության, երկխոսությունների, քննարկումների, արձագանքների վրա:

Ինչպես վերը նշվեց, Օրհուսի կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը վերաբերվում է հասարակայնության մասնակցության այնպիսի որոշումների կայացմանը, որոնք վերաբերվում են պետական իշխանության մարմինների կողմից գործունեության կոնկրետ տեսակի համար թույլտվություն կամ լիցենզիա տալու նպատակահարմարությանը: Ըստ 6-րդ հոդվածի. «1. Յուրաքանչյուր Կողմ՝

ա) կիրառում է սույն հոդվածի դրույթներն այն որոշումների հանդեպ, որոնք առնչվում են հավելված 1-ում հիշատակված նախատեսվող գործունեությունը թույլատրելուն,

բ) ազգային օրենսդրությանը համապատասխան սույն հոդվածի դրույթները կիրառում է նաև այն որոշումների հանդեպ, որոնք առնչվում են հավելված

1-ում չհիշատակված այնպիսի նախատեսվող գործունեությունը թույլատրելուն, որը կարող է էական ազդեցություն ունենալ շրջակա միջավայրի վրա...»:

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը առաջին հերթին կիրառվում է վարչական որոշումների, կամ այլ խոսքով ասված, այնպիսի որոշումների ընդունման կապակցությամբ, որոնք նպատակ են հետապնդում թույլատրել առաջարկվող կոնկրետ գործունեությունը: Նման որոշումները շատ բազմազան են, մասնավորապես, որոշումներ, որոնք վերաբերվում են տնտեսական գործունեության լիցենզավորմանը, շինարարության և շահագործման թույլտվությանը, բնական ռեսուրսների օգտագործման թույլտվությանը և այլն⁶:

Թեև առաջին հայացքից կարող է թվալ, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը վերաբերվում է զուտ շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատականին, որն անցկացվում է ՄԱԿ-ի անդամ բազմաթիվ պետություններում, այնուամենայնիվ, պետք է նշել, որ շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատականը որոշումների կայացմանը հասարակայնության մասնակցության գործընթացի ընդամենը մաս է, և առանձին վերցրած՝ իրենից թույլտվություն կամ լիցենզիա տալու արարողակարգ չի ներկայացնում: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատականը հենվում է նախատեսվող գործունեության հնարավոր ազդեցության մանրակրկիտ վերլուծությունների վրա, շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատականի եզրակացությունը պետք է համընկնի ընդունվող որոշման բնույթի հետ: Սակայն, պետք է նշել, որ տեսականորեն և պրակտիկայում հնարավոր է նաև այլ իրավիճակ. շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատականը կարող է լինել դրական, այսինքն, որ նախատեսվող գործունեությունը ոչ էական բացասական ազդեցություն կունենա շրջակա միջավայրի վրա, սակայն այդ գործունեության թույլտվությունը կարող է մերժվել: Նշենք նաև, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը մեխանիկորեն կիրառվում է նաև ա. և բ. ենթակետերում նախատեսված համապատասխան գործունեությունների որոշակի փոփոխությունների կամ ընդլայնման ժամանակ, քանի որ այդ գործունեության յուրաքանչյուր փոփոխություն ևս լի է շրջակա միջավայրի վրա էական ազդեցություն ունենալու վտանգով:

Ինչպես տեսնում ենք, Կոնվենցիան նախատեսում է, որ 6-րդ հոդվածը կիրառելի կարող է լինել նախատեսվող այնպիսի գործունեությունների նկատմամբ, որոնք կարող են էական ազդեցություն ունենալ

շրջակա միջավայրի վրա: Այսինքն, այստեղ շատ կարևոր է ճիշտ հասկանալ «էական» ազդեցություն երևույթը, որի մեկնաբանությունը Օրինուսի կոնվենցիայում բացակայում է: Մինչդեռ այն պետք է անպայման որոշվի, քանի որ դրանից է կախված հասարակայնության մասնակցության անհրաժեշտության խնդիրը: Նախատեսվող գործունեության ազդեցությունը «էական» բնորոշելու որոշակի չափանիշներ սահմանված են 1997թ. փետրվարի 21-ին Հայաստանի Հանրապետության միացած «Անդրասիանային ենթատեսքատում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման մասին» կոնվենցիայում, ըստ որի. «Նախատեսվող գործունեության տեսակների քննարկման ժամանակ..., Կողմերը կարող են ներքոհիշյալ մեկ կամ մի քանի չափորոշիչների հիման վրա որոշել, թե նախատեսվող գործունեության ազդեցությունը կարող է էական ազդեցություն ունենալ շրջակա միջավայրի վրա, թե ոչ.

ա. մասշտաբները՝ նախատեսվող գործունեության տեսակները, որոնց մասշտաբները մեծ են այդ գործունեության համար,

բ. տարածաշրջանը՝ նախատեսվող գործունեության տեսակները, որոնք իրականացվում են էկոլոգիական տեսանկյունից հատկապես զգայուն կամ կարևոր տարածքներում, կամ անմիջապես դրան հարող տարածքներում, ինչպես նաև նախատեսվող գործունեության տեսակներ այնպիսի տարածքներում, որտեղ նախատեսվող տնտեսական գործունեության առանձնահատկությունները կարող են լուրջ ազդեցություն ունենալ բնակչության վրա,

գ. հետևանքները. նախատեսվող գործունեության տեսակներ, որոնք առանձնակի բարդ և պոտենցիալ վնասակար ազդեցություն կարող են ունենալ, որը կարող է լուրջ հետևանքներ բերել ինչպես բնակչության, այնպես էլ բուսական և կենդանական աշխարհի վրա... »:

Ինչ վերաբերվում է Հայաստանի Հանրապետությունում շրջակա միջավայրի առնչությամբ որոշումների կայացմանը հասարակայնության մասնակցության իրավական կարգավորման այլ նորմատիվ ակտերին, ապա դրանց շարքում իր տեղն ունի նաև 1995թ-ի նոյեմբերի 20-ին Ազգային ժողովի կողմից ընդունված «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքը: Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության ինստիտուտի պատշաճ իրավական կարգավորումը լուրջ երաշխիք է բնապահպանական կորուստների կան-

խարզելման և կայուն տնտեսական զարգացում ապահովելու համար, ինչը կարող է իրական լինել միայն ոլորտի օրենսդրական ակտերի ներքին հակասականության բացառման և դրանց միջև գործուն համակարգային կապերի ապահովման պարագայում:

Այս օրենքը թե տեսության մեջ, թե պրակտիկայում հանդիսանում է նման հարաբերությունները կարգավորող առաջին նորմատիվ ակտերից մեկը, որի կիրառման 16-ամյա պրակտիկան և դրա ընդունման պահին արդեն իսկ առկա էական թերությունները պայմանավորում են դրա համակարգային վերանայման անհրաժեշտությունը:

Այնուամենայնիվ, վերոհիշյալ օրենքի 4-րդ հոդվածը սպառնիչ սահմանում է նախատեսվող գործունեությունների ցանկը, որոնք ենթակա են շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության: Իսկ 6-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ «Ձեռնարկողը, որը մտադիր է իրականացնել 4-րդ հոդվածում թվարկված որևէ նախատեսվող գործունեություն, պարտավոր է այդ մասին ծանուցել լիազորված մարմնին, որն էլ ծանուցումն ստանալուց հետո յոթնօրյա ժամկետում իրազեկ է պահում ազդակիր համայնքի ղեկավարներին և հասարակայնությանը նախատեսվող գործունեության իրականացման նախաձեռնության մասին: Ազդակիր համայնքի ղեկավարները և ձեռնարկողը ծանուցումն ստանալուց հետո տասնհինգօրյա ժամկետում կազմակերպում են նախատեսվող գործունեության վերաբերյալ հասարակական լսումներ՝ լրատվական միջոցներով տեղեկություններ հաղորդելով նախատեսվող գործունեության, լսումների տեղի և ժամկետի մասին...»: Թեև «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքը նախատեսում է այս գործընթացում հասարակության մասնակցության բավական լայն հնարավորություններ, սակայն, պետք է նշել, որ օրենքում առկա են փորձաքննության ընթացակարգի էական և առանցքային թերություններ: Մասնավորապես, օրենքում ակնհայտ է գործընթացի վերաբերյալ հասարակայնությանը տեղեկատվությամբ ապահովելու հստակ մոտեցման ու մեխանիզմի բացակայությունը (տեղեկատվության տրամադրման միջոցները, կարգը, տեղեկատվության բովանդակությունը և շրջանակները), փորձաքննության ընթացակարգին հասարակայնության արդյունավետ մասնակցության ապահովման մեխանիզմի թերի կարգավորվածությունը, քանի որ տարանջատված չեն պետական լիազոր մարմնի, համայնքի ղեկավարի և նախաձեռնողի պարտակա-

նությունների շրջանակը հասարակական լսումների կազմակերպման գործում: Բացի այդ օրենքի՝ փորձաքննության ընթացակարգը սահմանող դրույթների վերլուծությունից հստակ պատկերացում չի ձևավորվում փորձաքննության՝ որպես փուլային գործընթացի մասին և օրենքի համապատասխան դրույթների (հոդվ. 6 3-րդ, 4-րդ և 5-րդ մասեր, հոդվ. 8 1-ին, 2-րդ և 5-րդ մասեր, հոդվ. 9 5-րդ մաս, հոդվ. 10 1-ին մաս) վերլուծությունը թույլ չի տալիս ֆիքսել փորձաքննության ժամկետների հաշվարկի սկիզբը: Ակնհայտ է նաև, որ վերոհիշյալ օրենքում կիրառված «ազդակիր համայնք» տերմինը, որը ներառում է միայն շրջակա միջավայրի վրա նախատեսվող գործունեության հնարավոր ազդեցության ենթակա մարզի (մարզերի), համայնքի (համայնքների) բնակչությանը, իսկառ նեղ է, քանի որ հնարավորություն չի ստեղծում շրջակա միջավայրի պահպանության ոլորտի բոլոր շահագրգիռ անհատներին ու հասարակական կազմակերպություններին մասնակցելու որոշումների ընդունմանը միայն այն պատճառով, որ նրանք նախատեսվող գործունեության հնարավոր ազդեցության անմիջականորեն ենթակա չեն: Դեռ ավելին. անհրաժեշտ է վերանայել օրենքի հիմնական հասկացությունների համակարգը դրանում առկա բացթողումների, անճշտությունների, ձևակերպումների թերությունների վերացման նպատակով (օր՝. Օրենքի հիմնական հասկացություններում բացակայում է «հասարակայնություն» եզրույթի բնորոշումը, մինչդեռ օրենքի մի շարք դրույթներում հասարակայնությունն օժտված է որոշակի իրավունքներով, սակայն անորոշ է այդ իրավունքները կրողների շրջանակը): Գտնում ենք նաև, որ պետք է դրսևորել տարբերակված մոտեցում նախատեսվող գործունեության տեսակները դասակարգելիս՝ ելնելով շրջակա միջավայրի վրա դրանց ունեցած բարձր, զգալի կամ ցածր ազդեցություններից՝ ըստ միջազգային և եվրոպական իրավունքի սկզբունքների:

Ինչպես վերը նշվեց, այս առումով ավելի առաջադիմական մոտեցում է դրսևորում Օրիուսի կոնվենցիան, որը շրջակա միջավայրի առնչությամբ որոշումներ կայացնելու գործընթացի մասնակից սուբյեկտը բնորոշում է «շահագրգիռ հասարակություն» տերմինով, որն ընդգրկում է նաև շրջակա միջավայրի պահպանությանն աջակցող հասարակական կազմակերպություններին, եթե դրանք համապատասխանում են ազգային օրենսդրությամբ ներկայացված պահանջներին: Կարևոր է նշել նաև, որ Օրիուսի կոնվենցիայի 1-ին հավելվածում նախատեսված է գործունե-

www.lawinstitute.am

ությունների բոլոր այն տեսակները, որոնց կապակցությամբ որոշումներ ընդունելիս պետք է իրականացվի հասարակայնության մասնակցությունը: Եվ, վերջապես, գործող օրենքը չի նախատեսում պատասխանատվության միջոցներ նշված սուբյեկտների կողմից իրենց պարտականությունները չկատարելու համար: Այսպիսով, «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենքի վերլուծությունը թույլ է տալիս արձանագրելու, որ այդ իրավական ակտը լիարժեք չի կարգավորում փորձաքննության գործընթացը և չի ստեղծում պատշաճ իրավական հիմքեր ՀՀ միջազգային պայմանագրերով (մասնավորապես՝ «Շրջակա միջավայրի առնչությամբ տեղեկատվության մատչելիության, որոշումների ընդունման գործընթացին հասարակայնության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին» Օրհուսի կոնվենցիա և «Անդրսահմանային համատեքստում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման մասին» Էսպո կոնվենցիա) ստանձնած պարտավորությունների կատարումն ապահովելու համար:

Օրհուսի կոնվենցիան նախատեսում է, որ «շահագրգիռ հասարակայնությունը» նախատեսվող գործունեության մասին տեղեկանա գործընթացի ամենավաղ փուլում, այսինքն, երբ դեռ կարող է խնդրո առարկայի շուրջ առաջարկել իր այլընտրանքային տարբերակները⁷ և ոչ թե այդ մասնակցությունը վերջնական փուլում կրի զուտ ձևական բնույթ: Մասնավորապես, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն. «Հասարակայնության մասնակցության ընթացակարգերը նախատեսում են զանազան փուլերի իրագործման ողջամիտ ժամկետներ, որոնք ապահովում են բավարար ժամանակ... հասարակության տեղեկացման և նախապատրաստման ու արդյունավետ մասնակցության համար շրջակա միջավայրին առնչվող հարցերի կապակցությամբ»: Այնուհաստ է, որ հասարակայնության մասնակցության ողջամիտ ժամկետների հարցը, որը կարմիր գծով անցնում է ողջ Կոնվենցիայի միջով, այստեղ ևս կրկնվում է, ընդ որում այս պարագայում շեշտը դրվում է այն ողջամիտ ժամկետի վրա, որն անհրաժեշտ է հասարակությանը որոշում կայացնելուն մասնակցելու և նախապատրաստվելու համար: Ինչ վերաբերվում է զանազան փուլերին, ապա պետք է նկատի ունենալ, որ կապված նախատեսվող գործունեության մասշտաբների հետ, որոշման ընդունումը կարող է լինել բարդ և երկարատև գործընթաց, որոնք նախատեսում են մի քանի փուլեր ու զուգահեռ գործընթացներ: Եվ յուրաքանչյուր կոնկ-

րետ որոշման ընդունման պարագայում կարևոր է հասարակայնության արդյունավետ մասնակցությունը ոչ թե մեկ փուլում, այլ բոլոր փուլերում: Այնուհաստ է, որ թեև Օրհուսի կոնվենցիան մանրամասն իրավական կարգավորման է ենթարկում հիշատակված հարաբերությունները, սակայն, պետք է նշել, որ Կոնվենցիայի կիրառման ընթացքում առաջ են գալիս մի շարք դժվարություններ, որոնք կապված են «վաղ փուլ», «արդյունավետ մասնակցություն», «ողջամիտ ժամկետ» հասկացությունների մեկնաբանման հետ, ինչը կարծում ենք, ելնելով առանձին պետությունների առանձնահատկություններից, որոշակի ժամանակահատվածի ընթացքում կունենա իր սպառնիչ պատասխանը:

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 8-րդ կետն էլ, հետևողական գտնվելով նախատեսվող գործունեության վերաբերյալ որոշում կայացնելու գործընթացին հասարակայնության մասնակցության դերին ու նշանակությանը, պարտավորեցնում է Կոնվենցիայի կողմերին ապահովելու, որ համապատասխան որոշման մեջ պատշաճ ձևով արտացոլված լինեն հասարակայնության մասնակցության արդյունքները: Այսինքն, այստեղ խոսքը վերաբերվում է ոչ թե հասարակայնության մասնակցության փաստին, այլ դրա արդյունքներին, որը որպես համապատասխան պետական մարմինների պարտավորություն՝ սահմանված է Օրհուսի կոնվենցիայով: Այս դրույթը տարբեր ձևակերպումներով արտացոլված է նաև Կոնվենցիայի այլ հոդվածներում: Մասնավորապես, 8-րդ հոդվածի համաձայն պետական իշխանության մարմինները պարտավոր են աջակցել հասարակայնության արդյունավետ մասնակցությանը անմիջական կիրառման ուժ ունեցող նորմատիվ դրույթների և այլ ընդհանուր կիրառում ունեցող իրավաբանական պարտադիր նորմատիվ ակտերի նախապատրաստմանը, որոնք կարող են էական ազդեցություն ունենալ շրջակա միջավայրի վրա, և հասարակության մասնակցության արդյունքները հաշվի են առնվում առավելագույն հնարավորինս:

Անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ ինչպես բազմաթիվ այլ պետություններում, այնպես էլ Հայաստանի Հանրապետությունում որոշումների կայացմանը հասարակայնության մասնակցության արդյունքները հնարավորինս հաշվի առնելու նորմերը դեռևս գտնվում են «մշակման» փուլում: Կարծում ենք՝ այդ նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ են գործի դնել նաև որոշ տեխնիկական հմտություններ, ինչպես օրինակ, հասարակական լսումներն արձանագրելը

կամ գրավոր նկատառումների գրանցումը: Այսինքն, որպեսզի պետական մարմինը հասարակության մասնակցության արդյունքները հաշվի առնի, նախ պետք է քննարկի յուրաքանչյուր նկատառում, որ կներկայացվի հասարակության ներկայացուցիչների կողմից: Դա, իհարկե, չի նշանակում, որ պետական մարմինը պետք է համաձայնի բոլոր նկատառումների հետ, այլ, քանի որ ինքն է պատասխանատվություն կրում իր ընդունած որոշման համար, պետք է կարողանա դրա ընդունումից հետո հիմնավորի, թե ինչու այս կամ այն նկատառումները հաշվի չի առել: Հակառակ դեպքում դա կդիտվի որպես Կոնվենցիայով նախատեսված ընդհանուր արարողակարգի խախտում, որը կարող է հանգեցնել այդ որոշումը վարչական կամ դատական կարգով վիճարկելու հանգամանքին: Անպայման պետք է հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ շրջակա միջավայրի վրա հնարավոր էական ազդեցություն ունեցող կոնկրետ հարցերի կապակցությամբ որոշումները, ինչպես նաև շրջակա միջավայրին առնչվող ծրագրերը, նախագծերը, անմիջական կիրառման ուժ ունեցող նորմատիվ դրույթները, և/կամ ընդհանուր կիրառում ունեցող պարտադիր նորմատիվ ակտերն իրենցից գաղտնիք չեն ներկայացնում և բաց են ոչ միայն այդ որոշումների կայացման գործընթացին մասնակցած շահագրգիռ հասարակայնության, այլև ողջ հանրության համար: Դա սահմանված է նաև Օրհուսի կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 9-րդ կետով, որի համաձայն. «Յուրաքանչյուր Կողմ ապահովում է, որ պետական մարմնի կողմից որոշում ընդունելուց հետո հասարակայնությունը անմիջապես տեղեկացվի այդ որոշման մասին՝ ըստ պատշաճ ընթացակարգերի: Յուրաքանչյուր կողմ հասարակայնությանը ներկայացնում է որոշման տեքստը, նշելով այն պատճառները և շարժառիթները, որոնք ընկած են դրա հիմքում»: Այսինքն, Կոնվենցիան նախատեսում է, որ ընդունված որոշումը իր հիմնավորվածության հետ միասին պետք է ներկայացվի հասարակայնությանը:

Անհրաժեշտ ենք համարում առանձնահատուկ ուշադրության արժանացնել Օրհուսի կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածին, որը նախատեսում է, որ յուրաքանչյուր Կողմ պետք է ապահովի հասարակայնության մասնակցությունը շրջակա միջավայրին առնչվող ծրագրերի, նախագծերի նախապատրաստմանը և քաղաքականության մշակմանը, ինչպես նաև Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածին, ըստ որի. «Յուրաքանչյուր Կողմ... ճիգեր է գործադրում աջակցելու հասարակայնության արդյունավետ մասնակցությանը պետա-

կան մարմինների կողմից անմիջական կիրառման ուժ ունեցող նորմատիվ դրույթների և այլ ընդհանուր կիրառում ունեցող իրավաբանական պարտադիր նորմատիվ ակտերի նախապատրաստմանը, որոնք կարող են էական ազդեցություն ունենալ շրջակա միջավայրի վրա: Այդ նպատակով ձեռնարկվում են հետևյալ միջոցառումները.

ա. սահմանվում են ժամկետներ, որոնք բավարար են արդյունավետ մասնակցությունը ապահովելու համար,

բ. կանոնների նախագծերը հրապարակվում են կամ այլ ձևով տրամադրվում են հասարակությանը,

գ. հասարակությանը հնարավորություն է ընձեռվում ներկայացնել իր նկատառումները անմիջականորեն կամ ներկայացուցչական խորհրդակցական մարմինների միջոցով:

Հասարակայնության մասնակցության արդյունքները հաշվի են առնվում առավելագույն հնարավոր չափով»:

Յևովք, այս դրույթների իրականացումը Հայաստանի Հանրապետությունում այսօր դեռևս հանդիպում է բազմաթիվ խոչընդոտների, քանի որ ինչպես վկայում է պրակտիկայի վերլուծությունը, թե էկոլոգիական քաղաքականության մշակման, թե ծրագրերի ու պլանների նախապատրաստման և թե առավել անմիջական կիրառման ուժ ունեցող նորմատիվ դրույթների և/կամ ընդհանուր կիրառում ունեցող իրավաբանական պարտադիր նորմատիվ ակտերի նախապատրաստման գործում հասարակայնության մասնակցության մակարդակը խիստ ցածր է՝ ելնելով մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հանգամանքներից: ՀՀ Սահմանադրության 75 հոդվածի համաձայն Ազգային ժողովում օրենսդրական նախաձեռնության իրավունքը պատկանում է պատգամավորներին և կառավարությանը: Այդպիսով, Հայաստանի Հանրապետությունում հասարակությունը օրենսդրական նախաձեռնության իրավունքով օժտված չէ և չի կարող հանդես գալ, օրինակ, շրջակա միջավայրի առնչությամբ որևէ օրենքի նախագծի ներկայացմամբ: Իհարկե, քաղաքացիներն ու հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչները կարող են հրավիրվել օրենքների նախագծերի քննարկմանը, արտահայտել իրենց կարծիքը դրանց առնչությամբ, բայց օրենքի ընդունման պրոցեսում նրանք ձայնի իրավունքով օժտված չեն և օրենսդիր մարմինը օրենքն ընդունելիս առաջնորդվում է զուտ իր տեսակետներով՝ հաշվի առնելով հասարակայնության մասնակցության արդյունքները:

Երբեմն օրենսդիրը հրավիրում է նաև անկախ փորձագետների օրենքների նախագծերի առնչությամբ իրենց դիրքորոշումն արտահայտելու, սակայն, ինչքան էլ որ փորձագետների տեսակետները հիմնավորված լինեն, օրենսդիրը ազատ է որոշելու յուրաքանչյուր նախագծի ճակատագիր: Պրակտիկան վկայում է, որ հասարակության համար լուրջ հետաքրքրություններ կայացնող որոշ օրենքների նախագծեր հրապարակվել են, ինչպես օրինակ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը, սակայն օրենսդիրը որևէ պարտականություն չունի հաշվի առնելու հնչած կարծիքներն ու տեսակետները: Անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ թե՛ Ազգային ժողովի բնապահպանական հարցերով մշտական հանձնաժողովը, թե՛ բնապահպանության նախարարությունը ուղարկում են շրջակա միջավայրի առնչությամբ օրենքների նախագծերը որոշ հասարակական կազմակերպություններին՝ իրենց կարծիքը այդ կապակցությամբ պարզելու համար, սակայն, մի կողմից իրավաբան-էկոլոգների սակավության պատճառով օրենքների նախագծերի թերությունների ու բացերի վերաբերյալ հիմնավորված կարծիք ներկայացնելու հնարավորություն ունեցող հասարակական կազմակերպությունները եզակի են, և մյուս կողմից՝ այդ կազմակերպությունները չեն կարող էական ազդեցություն ունենալ ընդունվող նախագծերի վրա⁸: Արդյունքում կարելի է եզրակացնել, որ հասարակությունը հիմնականում օրենքների նախագծերի քննարկման փուլում չի մասնակցում և ծանոթանում է դրա հետ այն ժամանակ, երբ արդեն օրենքն ընդունվում է:

Բացի այդ, պետք է նշել նաև, որ Հայաստանի Հանրապետությունում հասարակական էկոլոգիական փորձաքննության եզրակացությունը պարտադիր իրավաբանական ուժով օժտված չէ: Պարզապես նշենք, որ վերջին ժամանակներս մի փոքր փոխվել է վերաբերմունքը հասարակական կազմակերպություններին օրենքների նախագծերի հանրային լսումներին մասնակից դարձնելու, ինչպես նաև մամուլի միջոցով հասարակայնությանը որոշակի հարցերին տեղեկացնելու առումով, ինչը, սակայն, դեռևս ուղեկցվում է լուրջ թերություններով ու բացերով և շատ չնչին քայլ է իրավիճակի լուծում համարելու համար:

Ցավոք, Հայաստանի Հանրապետությունում գրեթե անհնարին է հանդիպել դեպքերի, երբ հասարակությունը հրավիրվի արտադրական օբյեկտների տեղադրման թույլտվության հատկացման, տեղական կամ տարածքային պլանների կազմման, քաղաքա-

կանության մշակման գործընթացներին: Այդ ընթացակարգերին մասնակցող անձանց որևէ ցուցակ գոյություն չունի: Մինչդեռ, ինչպես վերը նշվեց, Օրհուսի կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածը նախատեսում է. «Համապատասխան պետական մարմինը, հաշվի առնելով սույն Համաձայնագրի նպատակները, որոշում է հասարակության այն խավերը, որոնք կարող են մասնակցել շրջակա միջավայրի հետ կապված ծրագրերի ու նախագծերի նախապատրաստմանը: Ըստ հնարավորության, յուրաքանչյուր կողմ ճիգեր է գործադրում, որ ապահովի հասարակայնության մասնակցությունը շրջակա միջավայրին առնչվող քաղաքականության մշակմանը»:

Իսկ առանձին պետություններ, արդեն վաղուց որդեգրել են քաղաքականության մշակմանը հասարակայնության ներգրավման ձևերն ու միջոցները, ինչպես օրինակ՝ Նիդեռլանդներում, թեև դա օրենքով նախատեսված չէ, էկոլոգիական քաղաքականության մշակմանը հասարակայնության ներգրավումն ապահովում է պաշտպանության նախարարությունը: Դա իրականացվում է երկրի զինված ուժերի համապատասխան ծառայությունների, բնապահպանության նախարարության, շրջակա միջավայրի հարցերով նախարարության և բնապահպանական հասարակական կազմակերպությունների հետ քաղաքականության նախագծի քննարկման միջոցով⁹: Ինչ վերաբերում է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի իրագործմանը որոշ երկրներում, ապա ՄԱԿ-ի ԵՏՀ շատ պետություններ որդեգրել են այնպիսի քաղաքականություն, որի համաձայն օրենքների և այլ նորմատիվ ակտերի մշակման ընթացքում պետական մարմինները պետք է խորհրդակցեն հասարակայնության հետ: Օրինակ, Եվրոպական հանձնաժողովը 1997թ-ին հիմնել է էկոլոգիական հարցերով խորհրդակցական հանձնաժողով, որի կազմում ընդգրկված են նաև բնապահպանական հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ¹⁰:

Ուստի, ելնելով միջազգային պրակտիկայից և հիմնվելով Օրհուսի կոնվենցիայի դրույթների վրա, գտնում ենք, որ քննարկվող ոլորտի խնդիրների արդյունավետ լուծման համար խիստ կարևոր նշանակություն կունենա Հայաստանի Հանրապետությունում հատուկ լիազորված մարմնի ստեղծումը, ինչպիսին, կարծում ենք, կարող է լինել ՀՀ բնապահպանության նախարարությանը կից հասարակական էկոլոգիական խորհուրդը, որը կգործի համապատասխանաբար ընդունված «Շրջակա միջավայրի առնչությամբ

պլանների, ծրագրերի, քաղաքականության վերաբերյալ որոշումների կայացմանը հասարակայնության մասնակցության կարգը հաստատելու մասին» որոշման հիման վրա: Նրանում պետք է մանրամասն իրավական կարգավորման ենթարկվեն ամենավաղ փուլից սկսած պլանների, ծրագրերի, քաղաքականության վերաբերյալ հասարակայնությանն իրազեկման մարմինները, նրանց լիազորություններն այս բնագավառում, իրազեկման նպատակներն ու հստակ եղանակները, մասնակիցների շրջանակի որոշման չափանիշները և այլն: Կարծում ենք, որ այս խորհրդի գործունեությունը շատ համահունչ կարող է լինել 1992թ. փետրվարին Հայաստանի, Բելառուսի, Ադրբեյջանի, Գաբախաստանի, Կիրգիզիայի, Մոլդովայի, Ռուսաստանի Դաշնության, Տաջիկստանի, Թուրքմենստանի, Ուզբեկստանի և Ուկրաինայի միջև ստորագրված «Էկոլոգիայի և շրջակա միջավայրի պահպանության հարցերով համագործակցության մասին» համաձայնագրի¹¹ հիման վրա ստեղծված Միջպետական էկոլոգիական խորհրդի գործունեությանը, քանի որ նշված երկու խորհուրդների միջև սերտ համագործակցությունը տեղեկատվության տրամադրման, առավել արդյունավետ մեխանիզմների ներմուծման եղանակով հնարավորություն կտա բարձրացնելու շրջակա միջավայրի պահպանության, միջպետական էկոլոգիական ծրագրերի իրականացման արդյունավետությունը: Էկոլոգիական որոշումների կայացմանը հասարակայնության մասնակցության միայն մանրակրկիտ ու հիմնա-

վորված քաղաքականության մշակումը կարող է հանդես գալ որպես այս գործընթացում առավել լուրջ արդյունքների և մեծ ձեռքբերումների հասնելու գրավական¹²:

Այսպիսով, ակնհայտ է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում դեռևս մեծ ջանքեր պետք է կենտրոնացնել Օրինսի կոնվենցիայի ինչպես 6-րդ, այնպես էլ հատկապես 7-րդ և 8-րդ հոդվածներով նախատեսված պահանջներն իրականացնելու համար, քանի որ եթե կոնկրետ գործունեության տեսակների առնչությամբ որոշումների ընդունմանը հասարակայնության մասնակցությունը ինչպես ազգային, այնպես էլ միջազգային մակարդակներում որոշակի չափով կարգավորվում է էկոլոգիական օրենսդրությամբ, ապա շրջակա միջավայրի հետ կապված պլանների, ծրագրերի, քաղաքականության մշակմանը վերաբերող հարցերի լուծմանը հասարակայնության մասնակցության ընթացակարգի հիմնախնդիրը մինչ այժմ հստակ և բավարար իրավական հիմքեր չունի: Մինչդեռ ժողովրդավարական զարգացման և բաց հասարակության ձևավորման համար խիստ անհրաժեշտ է ապահովել հասարակայնության իրազեկման պատշաճ մակարդակ և ներգրավել նրան քաղաքականության ձևավորման գործընթացին, հատկապես այնպիսի խոցելի ոլորտում, ինչպիսին էկոլոգիան և շրջակա միջավայրի պահպանությունն է¹³:

¹ Տե՛ս Իսկոյան Ա.Բ. Повышение уровня экологической осведомленности общественности.// Իրավագիտության հարցեր, 2000, էջ 46:

² Տե՛ս Кириленко А. Орхусская конвенция как инструмент выхода из экологического кризиса и укрепления экологической безопасности. Ташкент. 2004. N4. С. 3-12.

³ Տե՛ս Двери в демократию. Путеводитель по странам Восточной Европы. Львов. 1998. С. 5:

⁴ Տե՛ս «Արդյունաբերական վթարների անդրափոխմանային ներգործության մասին» կոնվենցիան ընդունվել է 1992թ. մարտի 17-ին Հելսինկիում:

⁵ Տե՛ս ՀՀ ՊՏ 2001.12.27/42(174), ընդունվել է 04.12.2001, ուժի մեջ մտել 27.12.2001:

⁶ Տե՛ս Орхусская конвенция: Руководство по осуществлению, Организация Объединенных Наций. Нью-Йорк и Женева. 2000. С. 144.

⁷ Տե՛ս Ваше право на здоровую окружающую среду. Нью-Йорк и Женева. 2006. С. 10.

⁸ Տե՛ս Двери в демократию. Путеводитель по странам Восточной Европы. Львов. 1998. С. 44.

⁹ Տե՛ս Орхусская конвенция: Руководство по осуществлению, Организация Объединенных Наций. Нью-Йорк и Женева. 2000. С. 194.

¹⁰ Տե՛ս Եվրոպական հանձնաժողովի 97/150/ժԻ 1997թ-ի փետրվարի 24-ի որոշումը. Official Journal, L 058 of 27 February 1997, էջ 48:

¹¹ Տե՛ս Էկոլոգիայի և շրջակա միջավայրի պահպանության հարցերով համագործակցության մասին համաձայնագիր, ՀՀ ԱԳՆ ՊՏ հրատարակության 3-րդ տարի, N3 (11), 20 դեկտեմբերի 2004:

¹² Տե՛ս Экологическая безопасность и защита прав человека. Ташкент. 2001. С. 34-35.

¹³ Տե՛ս Հասարակայնության մասնակցությունը բնապահպանական պլանների, ծրագրերի և քաղաքականության նախապատրաստմանը // ծրագրի ղեկավար Իսկոյան Ա., Երևան, 2007, էջ 5: